

EUGENIUSZ SAKOWICZ

**TOŻSAMOŚĆ, MISJA I POSŁUGA
UNIwersYTETU KATOLICKIEGO
według konstytucji apostolskiej Ojca Świętego Jana Pawła II
o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae***

W 1990 r. (15 sierpnia) papież Jan Paweł II ogłosił konstytucję apostolską o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae*. Już pierwsze jej słowa stanowią nie tylko zapowiedź podjętego tematu, ale w pewnym sensie jego streszczenie: „Narodzony z serca Kościoła, uniwersytet katolicki stanowi część tradycji sięgającej samych początków instytucji uniwersytetu i jawi się niezmiennie jako jedyny w swoim rodzaju ośrodek twórczej pracy i promieniowania wiedzy, służący dobru ludzkości” (n. 1). „Serce” wskazuje na kategorię myśli chrześcijańskiej, co więcej – paradygmat ukształtowany już w epoce religii biblijnego Izraela i rozwinięty w czasach Nowego Testamentu. Jest ono kryterium tożsamości Kościoła. Wyraża jego całość. W dyskursie chrześcijaństwa pierwotnego serce oznaczało całą istotę ludzką. Było pojmowane jako czynnik jedności, autentyczności i specyfiki danego człowieka. Zawsze odczytywane było zarówno jako symbol miłości, ale i służby, poświęcenia, cierpienia, bez których ta pierwsza właściwie nie istnieje. Serce to w Tradycji Kościoła znak, symbol miłosierdzia Boga wobec człowieka.

Kościół nauczający nie mógł „nie narodzić” uniwersytetu. Powstanie zatem idei uniwersytetu, a następnie jej realizacja ma eklezjalną genezę. Kościół, będący przedłużeniem miłości Jezusa Chrystusa do odkupionych przezeń ludzi, z miłości do człowieka i większych czy mniejszych społeczności ludzkich dał początek uniwersytetowi, jako specyficznemu swojemu *areopagowi* bądź też forum. „Serce Kościoła” wyraża jego misję bezwarunkowej afirmacji każdej osoby ludzkiej, zasługującej na miłość tylko i wyłącznie ze względu na człowieczeństwo. Uniwersytet katolicki jest w pełnym tego słowa znaczeniu instytucją eklezjalną.

Uniwersytet jest ośrodkiem twórczej, czyli odkupionej przez Jezusa Chrystusa, pracy. Wyraża ona trud „czynienia sobie ziemi poddaną” (por.

Rdz 1, 28) w sferze intelektualnych poszukiwań. Praca twórcza oznacza czynność integracyjną, scalającą człowieka i budującą daną społeczność ludzką. Wymaga dużego wysiłku, zaangażowania, poświęcenia się, służby. Uniwersytet nie jest obszarem czy przestrzenią panowania jednych (mistrzów, nauczycieli akademickich) nad drugimi (uczniami, studentami), lecz „terenem” służenia innym, czy jak zwykle się powtarza w kaznodziejstwie – „pochylania się” nad drugimi. Traktowanie uniwersytetu jako „ośrodka” suponuje jednocześnie istnienie innych miejsc, w których owoce poszukiwań realizowanych w tym głównym, centralnym „punkcie” zostaną zarówno poznane, jak i przyjęte. Twórcza praca uniwersytetu wprowadza porządek, harmonię w pracę „dotkniętą” grzechem i jego konsekwencjami, w pracę zdeprawowaną i zdeformowaną, w której ma miejsce prymat materii nad duchem, ekonomii nad etyką i gdzie lekceważone są podstawowe prawa człowieka.

Z kolei „promieniowanie wiedzy” wskazuje na bardzo szeroki krąg odbiorców „rozwiązań” i „odkryć” dokonanych w uniwersytetach. Promieniowanie to z natury swojej wnika w głąb, przenikanie. Nie jest to jakieś powierzchowne oddziaływanie wiedzy. Wskazuje ono na stałą dyspozycję kierowania się zasadami poznanymi w czasie studiów, ich dalszego zgłębiania i utwierdzania się w nich.

Uniwersytet katolicki, zgodnie z pierwszymi słowami konstytucji apostołskiej, nie ma służyć sobie. Nawet krąg najbliższych adresatów misji uniwersytetu (środowisko, w którym on jest obecny „fizycznie”) nie jest wystarczający. Służba uniwersytetu ma wymiar uniwersalny, powszechny. Zarówno rdzeń słowa „uniwersytet” jak i etymologia wyrazu „katolicki” wskazują na niczym nieograniczony krąg odbiorców owoców posługi uniwersytetu katolickiego. Służenie przez uniwersytet dobru ludzkości podobne jest do posłannictwa Kościoła, powołanego przez Jezusa Chrystusa przede wszystkim do służenia temu samemu dobru – dobru jednej rodziny ludzkiej, dzieci jednego Boga. Adresaci misji Kościoła nie są zeterminowani przynależnością konfesyjną, religijną, czy wreszcie orientacją światopoglądową. Tak jak Kościół ma charakter powszechny – jest otwarty na ludzi różnych kultur i religii, tak uniwersytet katolicki w otwartości pragnie służyć wszystkim i każdemu, bez względu na ich uwarunkowania kulturowe, czy kontekst religijno-społeczny ich życia.

Istotą życia uniwersyteckiego jest – jak uważa autor *Ex corde Ecclesiae* – „gorliwe poszukiwanie prawdy i bezinteresowne przekazywanie jej młodym i tym wszystkim, którzy uczą się zasad ścisłego rozumowania, aby działać w sposób prawy i lepiej służyć ludzkiej społeczności” (n. 2). Praca

wykładowców uniwersytetów katolickich przebiega „w świetle wiary chrześcijańskiej” (n. 2). To właśnie poświęcenie gwarantuje wierność prawdzie. Jan Paweł II mówi wprost: „Uniwersytet katolicki ma zaszczytny obowiązek poświęcać się całkowicie działaniu na rzecz prawdy. Jest to właściwy mu sposób służenia jednocześnie godności człowieka i sprawie Kościoła, który żywi «głębokie przekonanie, że prawda jest jego prawdziwym sprzymierzeńcem [...], a wiedza i rozum są wiernymi sługami wiary»” (n. 4).

Uniwersytet kieruje się duchem „swoistego uniwersalnego humanizmu”. Właśnie w duchu tego humanizmu rozważa, co więcej – zgłębia wszystkie aspekty prawdy. Czyni to w nawiązaniu, czy też – jak naucza Jan Paweł II – „w ich istotowej więzi z Prawdą najwyższą, którą jest Bóg” (n. 4). Prawda Boża, która została proklamowana całemu światu przez Tego, który o Sobie zaświadczył, iż jest „Drogą i [właśnie] Prawdą, i Życiem” (J 14, 6), uprzedza to gorliwe poszukiwanie i następnie proklamowanie, czy wręcz upowszechnianie prawdy odkrywanej w pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej na uniwersytecie.

Niezmiernie ważne jest bezinteresowne poszukiwanie prawdy. Każde jej szukanie powodowane pychą, czy własnymi wybujałymi ambicjami, w gruncie rzeczy jest oddalaniem się od niej. Stanowi pozorowane odkrywanie prawdy, a uczeni temu hołdujący są jej antyświadkami. „Służba” kłamstwu wprowadza chaos we wszystkich sferach życia człowieka, od osobowego i małżeńsko-rodzinnego poczynając, na relacjach między narodami oraz państwami kończąc. Tylko bezinteresowne poszukiwanie prawdy, nie liczące ani na zyski ani na chwałę, pozwoli poznać istotę relacji zachodzącej między wiarą i rozumem. Św. Augustyn, którego „duch” był i wciąż jest obecny w instytucjach kształcenia wyższego, dał imperatyw będący u początków formowania się kultury łacińskiej: *Intellege ut credas, crede ut intellegas!* (Rozumieć, aby wierzyć; wierzyć, aby rozumieć!). Wezwanie to wyznacza ścieżki dociekań naukowych prowadzonych nie tylko przez wykładowców, ale i przez studentów. Uniwersytet ma „zgłębiać odważnie bogactwo Objawienia i bogactwa natury tak, by połączony wysiłek rozumu i wiary pozwolił ludziom osiągnąć pełnię własnego człowieczeństwa, stworzonego na obraz i podobieństwo Boże, po grzechu jeszcze wspanialej odnowionego w Chrystusie, powołanego, by zajaśnieć w świetle Ducha” (n. 5).

Zadaniem każdego uniwersytetu jest poszukiwanie sensu życia. Szczególnie spoczywa to zadanie właśnie na uniwersytetach katolickich, które poprzez bardzo wyraźne uwzględnienie w swoich pracach wymiaru moralnego mają wszelkie predyspozycje ku odkrywaniu owego sensu. Oprócz

wymiaru moralnego uczelnia kościelna „zauważać” ma także wymiar duchowy i w ogóle religijny, co w uniwersytetach świeckich bywa często pomijane czy wręcz lekceważone. Te trzy spojrzenia na człowieka: moralne, duchowe i religijne pozwalają uniwersytetowi służyć „integralnemu dobru osoby ludzkiej” (n. 7). Katolicka szkoła wyższa integrować ma jednostkę w sobie, a społeczność – wokół fundamentalnych wartości życia.

Szkoła katolicka nie może prowadzić jakichś partykularnych, motywowanych ekonomicznie działań. Nie jest korporacją osób skoncentrowanych tylko i wyłącznie na własnych zyskach, na robieniu własnych interesów, nawet gdyby to miały być „interesy” intelektualne. Katolickość uniwersytetu wyzwala go z partykularyzmu, odrzuca z metod poszukiwań naukowych złowieszczy relatywizm i neutralizuje już w zarodku totalitarne zapędy poprawności politycznej. To właśnie „katolickość uniwersytetu czyni go bardziej zdolnym do bezinteresownego poszukiwania prawdy; poszukiwania, które nie jest podporządkowane żadnym partykularnym interesom ani przez nie uwarunkowane” (n. 7).

Odwaga uniwersytetu pozwoli mu „zaszczepiać orędzie Chrystusowej Ewangelii w duszach i kulturach” (n. 10). Uniwersytet kierowany światłem Ewangelii „jest bez wątpienia – jak uważa Jan Paweł II – jednym z najlepszych instrumentów, jakie Kościół ofiarowuje naszej epoce, poszukującej pewności i mądrości”. Poprzez uczelnie wyższe Kościół przekazywać pragnie Dobrą Nowinę wszystkim kręgom społeczności ludzkich. Uniwersytety, pełniąc wielowymiarową służbę, pomagają samemu Kościołowi rozpoznawać oraz odkrywać w sposób właściwy, uwzględniający realia obecnych czasów – „stare i nowe skarby kultury” (n. 10). Czynią to naśladując Jezusa Chrystusa, wskazującego na owe *nova et vetera*.

Celem uniwersytetu kierującego się etosem Jezusa Chrystusa i Jego Ewangelii „jest zapewnienie instytucjonalnej obecności chrześcijan w świecie uniwersyteckim, podejmującym wielkie problemy społeczeństwa i kultury”. Cel ten generuje istotne cechy uniwersytetu, którymi są: chrześcijańska inspiracja (inspiracja ta dotyczy nie tylko postępowania określonej osoby, „jednostki”, ale całej wspólnoty uniwersyteckiej); nieustanna refleksja nad dziedzictwem ludzkiej wiedzy (refleksja ta prowadzona ma być pod wpływem impulsów wiary chrześcijańskiej); wierność Chrystusowi, Jego Ewangelii i Jego Kościołowi; „instytucjonalne zaangażowanie w służbę Ludowi Bożemu i rodzinie ludzkiej, podążającym ku transcendentnemu celowi, który nadaje sens życiu” (n. 13).

Przez wieki wrogowie Boga i Kościoła zarzucali wierze nierozumność, przeciwstawianie się racjonalności, czy wręcz zacołanie, wreszcie

„ciemnotę”. Kościół znający historię i „siebie” w historii, potrafi dziś – z dystansu czasu i wydarzeń – ocenić ten osąd krytycznie. Dokument wyrastający z przemyśleń nie tylko Jana Pawła II, ale nawiązujący też do Tradycji Kościoła, stwierdza wprost, iż „szczególnym zadaniem uniwersytetu katolickiego jest prowadzenie dialogu między wiarą a rozumem w taki sposób, by można było w całej pełni dostrzec, iż wiara i rozum spotykają się w jedynej prawdzie” (n. 17).

Jan Paweł II w konstytucji *Ex corde Ecclesiae* powtórzył słowa wypowiedziane przezeń w siedzibie UNESCO w Paryżu w dniu 2 czerwca 1980 r. Podkreślają one rangę wrażliwości etycznej, tak bardzo potrzebnej w życiu ludzkim, w każdej jego okoliczności. Tym bardziej nie może wrażliwości tej zabraknąć w środowiskach akademickich. Słowa skierowane do reprezentantów różnych dziedzin kultury odnoszą się w całej rozciągłości do przedstawicieli świata akademickiego, budującego ostatecznie kulturę przychylną człowiekowi, „kulturę życia” i „cywilizację miłości”: „Istotne jest, byśmy uświadomili sobie pierwszeństwo etyki przed techniką, prymat osoby wobec rzeczy, wyższość ducha nad materią. Sprawie człowieka służyć będzie jedynie poznanie zespolone z sumieniem. Ludzie nauki, jeśli mają naprawdę pomóc ludzkości, muszą zachować «świadomość transcendencji człowieka wobec świata i Boga wobec człowieka»” (n. 18).

Uniwersytety służą syntezie wiedzy, a także prowadzeniu dialogu między wiarą a rozumem. Z tej właśnie racji w ramach struktur uniwersytetu katolickiego nie może zabraknąć teologii, która jest pełnoprawną dyscypliną akademicką, odwołującą się do rozumu oraz nade wszystko do objawienia Bożego. Teologia odgrywa istotną rolę w przeprowadzaniu owej syntezy. Z jej dorobku powinny korzystać wszystkie inne dyscypliny poszukujące sensu zgodnie z metodologią i zasadami dla nich właściwymi. Teologia w uniwersytecie katolickim (i nie tylko katolickim, bo także w uniwersytetach państwowych) wchodzi „w interakcje z innymi dyscyplinami i ich odkryciami”. W ten sposób sama teologia wzbogaca się, a uczeni ją uprawiający zyskują pewność, że ich teologiczne poszukiwania nie są oderwane od rzeczywistości, lecz bardzo ściśle wiążą się z aktualnymi problemami człowieka, społeczeństw i w ogóle świata. Jan Paweł II w kontekście powyższego powiedział wprost: „Z uwagi na szczególną rolę teologii pośród dyscyplin akademickich każdy uniwersytet katolicki winien posiadać wydział lub przynajmniej katedrę teologii” (n. 19).

W dzisiejszych czasach naruszone zostały zasady organizacji życia społecznego. Poniżono wszelki autorytet, zachwiane zostały więzi międzyosobowe. Komunikacja międzyludzka, mimo doskonałych technicznych

środków porozumiewania się, stała się niezwykle trudna. „Zachwiały się” wszelkie ludzkie wspólnoty. Najbardziej dotkliwy kryzys przeżywa instytucja małżeństwa i rodziny. Właśnie w obliczu tych dramatycznych realiów „uniwersytet katolicki realizuje swe cele także poprzez troskę o to, by tworzyć autentyczną ludzką wspólnotę, ożywioną duchem Chrystusa. Źródłem jedności jej członków jest wspólne poświęcenie się prawdzie, jedna wizja godności człowieka i – w ostatecznej analizie – osoba i orędzie Chrystusa, który nadaje instytucji uniwersytetu szczególny charakter. Dzięki przyjęciu tych założeń społeczność uniwersytecka jest ożywiana duchem wolności i braterskiej miłości; panuje w niej atmosfera wzajemnego szacunku, szczerego dialogu, chronione są prawa każdej osoby. Społeczność pomaga wszystkim swym członkom w dążeniu do pełni człowieczeństwa. Ze swej strony każdy z nich stara się umacniać jedność społeczności i uczestniczy – na miarę spełnianej przez siebie roli i swych zdolności – w podejmowaniu decyzji dotyczących jej samej, a także w utrzymywaniu i umacnianiu katolickiego charakteru uniwersytetu” (n. 21).

Praca i studia w katolickiej uczelni mogą być ujmowane jako „powołanie”. Jan Paweł II przekonuje w konstytucji *Ex corde Ecclesiae*, iż „powołaniem chrześcijańskich wykładowców jest być świadkami i pedagogami autentycznego życia chrześcijańskiego” (n. 22). Zdobywanie specjalistycznej wiedzy zawodowej powinno iść w parze z osiąganiem wysokiego poziomu kultury humanistycznej. Kultura ta – akcentuje Jan Paweł II – „winna skłaniać studentów do nieustannego poszukiwania prawdy i jej sensu w ciągu całego życia, jako że «należy tak kształtować ducha, aby rozwijała się zdolność podziwiania, wnikania w głąb kontemplacji i urabiania sobie sądu osobistego oraz zdolność kształcenia zmysłu religijnego, moralnego i społecznego». Przygotuje to studentów do przyjęcia stylu życia autentycznie chrześcijańskiego lub – jeśli już go przyjęli – do jego pogłębiania. Muszą oni zdawać sobie sprawę z tego, jak ważny jest wybrany przez nich zawód, oraz się radować, że tam, gdzie w przyszłości przyjdzie im wypełniać swoje zadania, będą dobrze przygotowanymi «liderami» i świadkami Chrystusa” (n. 23).

Jan Paweł II przekonuje, iż o instytucjonalnej tożsamości uniwersytetu katolickiego stanowi więź, którą utrzymuje on z Kościołem. Uniwersytet dzięki temu nie tylko uczestniczy w życiu Kościoła partykularnego, na którego „terytorium” się znajduje, ale partycypuje też w życiu całego Kościoła powszechnego. Będąc *sui generis* instytucją akademicką należy do „międzynarodowej społeczności uczonych i badaczy” (n. 27). „Konsekwencją tej fundamentalnej więzi z Kościołem jest wierność uniwersytetu,

uznanie autorytetu nauczycielskiego Kościoła i stosowanie się do jego wskazań w sprawach wiary i moralności. Ze swej strony katolicyści członkowie społeczności akademickiej są także wezwani do osobistej wierności Kościołowi, z wszystkimi tego konsekwencjami. Od niekatolickich członków społeczności oczekuje się na koniec poszanowania katolickiego charakteru instytutu, któremu służą swą pracą, uniwersytet natomiast winien szanować ich wolność religijną” (n. 27).

Uniwersytet wypełnia swoją misję na drodze pełnienia służby Kościołowi i społeczeństwu. „Podstawową misją uniwersytetu – przypomina po raz kolejny w omawianym dokumencie jego autor – jest nieustanne poszukiwanie prawdy poprzez badania naukowe, przechowywanie i przekazywanie wiedzy dla dobra społeczeństwa” (n. 30). W konstytucji apostolskiej znalazły się słowa, które należy szczególnie mocno podkreślić, tym bardziej dziś, kiedy niektóre uniwersytety katolickie „zaczynają” gubić swoją tożsamość (zatrudniając jako kadre naukowo-dydaktyczną, bądź też wyróżniając swoimi najwyższymi honorami zwolenników aborcji, eutanazji, propagatorów *in vitro*, czy politycznych „bankrutów”, uwikłanych na którymś z etapów swojego życia na przykład w służenie ideologii marksistowskiej): „Jeśli zaistnieje taka potrzeba, uniwersytet katolicki winien mieć odwagę głoszenia prawd niewygodnych, które nie schlebiają opinii publicznej, lecz są niezbędne ze względu na potrzebę obrony autentycznego dobra społeczeństwa” (n. 32).

Duchem uniwersyteckiej społeczności – powtarza papież – jest służebność. Wielkim wyzwaniem dla całej społeczności akademickiej są papieskie słowa: „Chrześcijańska postawa służby bliźniemu poprzez dążenie do sprawiedliwości społecznej jest szczególnie ważną cechą każdego uniwersytetu katolickiego: winni się nią odznaczać wykładowcy i kultywować ją studenci” (n. 34).

Służąc społeczeństwu uniwersytet zwraca się do własnego środowiska akademickiego. Wychodząc poza jego krąg kieruje się do środowiska kulturalnego i naukowego regionu, w którym jest obecny. Podejmuje braterski dialog z innymi uniwersytetami, nie tylko tymi najbliższymi w sensie geograficznym, ale też katolickimi rozproszonymi po całym świecie. Co więcej, podejmując wyzwania współczesnych czasów, angażuje się na rzecz „ochrony przyrody i kształtowania międzynarodowego sumienia ekologicznego” (n. 37).

Nie ma uniwersytetu katolickiego, nawet jeśli on „fizycznie” istnieje, bez odpowiednio prowadzonego duszpasterstwa uniwersyteckiego. Skoro społeczność akademicka jest wspólnotą (*communio personarum*), to

powinna pamiętać, iż najpełniej wspólnotę tworzy i buduje Eucharystia. Jest ona „najdoskonalszym aktem kultu wspólnotowego” (n. 39) i dlatego powinna być systematycznie – stale sprawowana w uniwersyteckich kampusach. „Osoby odpowiedzialne za duszpasterstwo uniwersyteckie – przekonuje Jan Paweł II – winny pobudzać w wykładowcach i studentach poczucie odpowiedzialności wobec tych, którzy doznają cierpień fizycznych i duchowych. Naśladując Chrystusa, winny poświęcić szczególną wagę najuboższym i cierpiącym z powodu niesprawiedliwości, w dziedzinie gospodarczej, społecznej, kulturowej czy religijnej. Odpowiedzialność ta znajduje uzasadnienie przede wszystkim wewnątrz społeczności akademickiej, ale wyraża się także poza nią” (n. 40).

Będąc niezmiernie ważnym centrum kultury, jej propagatorem, „analitykiem”, w pewnym sensie także mecenasem, uniwersytet katolicki powinien być zaangażowany w dialog kulturowy. Dialog ten nie oznacza jakichś „akademickich” tylko dysput. Jest natomiast odważnym poznawaniem zarówno pozytywnych aspektów danej kultury czy kultur, jak i elementów negatywnych. Będąc z natury społecznością otwartą uniwersytet jeszcze bardziej ma „otwierać się na kulturę dzisiejszego świata, a także na różne tradycje kulturowe istniejące wewnątrz Kościoła” (n. 45).

Uniwersytet katolicki jest *areopagiem*, na którym prowadzony jest dialog Kościoła z kulturą i kulturami dzisiejszych czasów. Tak jak podstawową misją Kościoła jest głoszenie zbawczego Imienia Jezusa Chrystusa, a zatem również przepowiadanie Jego Ewangelii, tak zadaniem uniwersytetu katolickiego jest partycypowanie w tym posłannictwie „zgodnie z własną naturą” (n. 49). Uniwersytet – stwierdza Jan Paweł II – „wnosi ważny wkład w prowadzone przez Kościół dzieło ewangelizacji. Chodzi tu o skuteczne świadectwo o charakterze instytucjonalnym, które uniwersytet winien dawać Chrystusowi i Jego orędziu, a które jest tak potrzebne w kulturach naznaczonych sekularyzmem, jak również tam, gdzie ludzie jeszcze nie znają Chrystusa i Jego orędzia” (n. 49).

Konstytucję *Ex corde Ecclesiae* zamyka cytat z przemówienia Jana Pawła II do Papieskiej Rady Kultury z 13 stycznia 1989 r., w którym to fragmencie na plan pierwszy wysuwają się słowa o „zbawczym oddziaływaniu Kościoła na kulturę”. Na pewno w tym zbawczym działaniu uczestniczą katolickie uniwersytety. Jan Paweł II zaangażowanie różnych osób w prace na uniwersytetach określa jako „wniosłą misję wyższego nauczania katolickiego”.

Na końcu dokumentu Jan Paweł II wyraził swoje zatroskanie o misję uniwersytetów katolickich: „Drodzy bracia i siostry, moja zachęta i zaufanie

niech wam towarzyszą w codziennej, odpowiedzialnej pracy, która staje się coraz bardziej niezbędna dla dzieła ewangelizacji, dla przyszłości kultury i kultur. Kościół i świat bardzo potrzebują waszego świadectwa, waszej kompetencji ofiarowanej w sposób wolny i odpowiedzialny”.

BIBLIOGRAFIA PRZEDMIOTOWA I OGÓLNA

- Bagrowicz J., *Uniwersytet – czy jest jeszcze wspólnotą nauczających i uczących się?*, w: *Ku integralności edukacji i humanistyki*, Toruń 2008, s. 263–279.
- Bartnicki R., Sakowicz E., *W dobie relatywizmu szukać prawdy*, „Homo Dei”, 71(2001), nr 3, s. 107–113.
- Brzeziński J., *Co zrobić, aby zniszczyć uniwersytet?*, w: *Świat idei edukacyjnych*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2008, s. 61–70.
- Brzeziński J., *Rozważania o uniwersytecie*, w: *Edukacja wobec zmiany społecznej*, red. J. Brzeziński, L. Witkowski, Poznań–Toruń 1994, s. 23–47.
- Chrobak S., *Rozumnie wierzyć – rozumnie poznawać. Uniwersytet miejscem dialogu między nauką i wiarą* (w druku).
- Czuba K., *Tożsamość i posłannictwo uniwersytetu katolickiego w świetle Konstytucji apostołskiej „Ex corde Ecclesiae”*, „Collectanea Theologica”, 74(2004), z. 3, s. 111–123.
- Domański A., *Uniwersytet w nauczaniu Jana Pawła II*, „Roczniki Teologiczne”, 52(2005), z. 6, s. 195–211.
- Domański A., *Obecność Kościoła w uniwersytecie w świetle dokumentów*, „Teologiczne Studia Siedleckie”, 1(2004), s. 209–237.
- Dyduch J., *Posłannictwo uniwersytetów w świetle dokumentów kościelnych*, „Prawo Kanoniczne”, 38(1995), z. 1–2, s. 79–90.
- Grocholewski Z., *Rola wyższych uczelni katolickich z perspektywy pontyfikatu Jana Pawła II*, „Horyzonty Wychowania”, 5(2006), z. 9, s. 19–34.
- Gutowski P., *Uniwersytety katolickie a ideał pełnej prawdy*, „Znak”, 57(2005), z. 11, s. 43–57.
- Himmelfarb G., *Uniwersytet chrześcijański – apel o kontrrewolucję*, „Ethos”, 2009, nr 85–86, s. 81–88.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 90 lat istnienia*, red. G. Kramarek, E. Ziemann, Lublin 2008.
- Kita M., *Uniwersytet i katolicyzm*, „Znak”, 57(2005), z. 11, s. 14–17.
- Konferencja naukowa nt. „Rola wychowawcza uniwersytetów według nauki Jana Pawła II. Materiały*, „Zarządzanie i Edukacja”, 4(2000), z. 1, s. 93–150.
- Kostyło P., *W poszukiwaniu idei uniwersytetu katolickiego*, „Znak”, 57(2005), z. 11, s. 58–78.

- Kowalski E., *Sprawozdanie z sympozjum nt. miejsca i roli uniwersytetów katolickich oraz Kościoła w jednoczącej się Europie*, „Homo Dei”, 73(2003), z. 4, s. 152–156.
- Krąpiec M.A., *Człowiek, kultura, uniwersytet*, Wybór i opracowanie A. Wawrzyński, Lublin 1982.
- Krąpiec M.A., *Katolicki – Uniwersytet – Lubelski*, „Tygodnik Powszechny”, 12(1958), nr 38, s. 1–2.
- Krąpiec M.A., *Katolicki Uniwersytet Lubelski w służbie Polonii*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 17(1974), nr 1–2, s. 3–6.
- Krąpiec M.A., *O otwartość uniwersytetu*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 21(1978), nr 2, s. 5–13.
- Krąpiec M.A., *Uniwersytet*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, red. A. Maryniarczyk, t. 9, Lublin 2008, s. 605–608.
- Krąpiec M.A., *Uniwersytet Katolicki a rozwój narodu*, „Seminarium”, 26(1974), s. 793–805.
- Krąpiec M.A., Sakowicz E., *Wrócić do rzeczywistości*, „Homo Dei”, 6(1999), nr 4, s. 127–135.
- Krzyszowski Z., *Papieskie Uniwersytety*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2010, kol. 1296–1299.
- Krzyszowski Z., *Papieskie Wydziały*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2010, kol. 1299–1230.
- MacIntyre A., *Katolickie uniwersytety. Niebezpieczeństwa, nadzieje, wybory*, „Znak”, 2005 nr 11, s. 18–41.
- Mazurkiewicz P., *Uniwersytet „z przymiotnikiem”*, „Znak”, 57(2005), z. 11, s. 85–93.
- Michalski M., *Konstytucja Apostolska „Ex corde Ecclesiae” aktualna propozycja dla świata akademickiego*, „Annales”, 12(2009), z. 1, s. 35–44.
- Rusecki M., *Arcydzieło kultury. Uniwersytet w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Nauk Teologicznych PAN”, 3(2008), s. 79–100.
- Rusecki M., *Formacyjna funkcja uniwersytetu*, „Przegląd Uniwersytecki”, 4(1992), z. 4, s. 4.
- Sakowicz E., *Misja katolickiego uniwersytetu dziś*, „Teczka” (Paryż), 28 VI 2010; <http://teczka-paris.blogspot.com/2010/06/artykuy.html>.
- Sakowicz E., *Mission of the Catholic University Today*, w: *Ekumenizm i ewangelicyzm*, red. M. Hintz, T. J. Zieliński, Warszawa 2010, s. 382–292.
- Salij J., *Próba określenia specyfiki nowego uniwersytetu w Warszawie*, w: *Nowy Uniwersytet dla Warszawy. Materiały z sympozjum w Akademii Teologii Katolickiej*, Warszawa 1999, s. 56–66.
- Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001, s. 49–63.

- Szostek A., Sakowicz E., „Przywoływać prawdę o człowieku”, „Homo Dei”, 71(2001), nr 4, s. 133–144.
- Świerzawski W., „Idźcie i nauczajcie”. *Uniwersytet w życiu Kościoła*, Sandomierz 1996.
- Tabaczyński W., *Konstytucja Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II o uniwersytetach katolickich*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 9(1996), s. 301–306.
- Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, t. 1–2, red. A. Wieczorek, Warszawa 1999–2000.
- Wojcieszek K., *Jan Paweł II a świat uniwersytetów*, „Zarządzanie i Edukacja”, 4(2000), z. 2. s. 189–193.
- Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978–1999)*, red. A. Wieczorek, Warszawa 2000.

Jan Paweł II do uniwersytetów i o uniwersytetach

- Konstytucja apostolska Sapientia christiana*, „Acta Apostolicae Sedis”, 71(1979), s. 469–499.
- Konstytucja apostolska Jana Pawła II o uniwersytetach katolickich [Ex corde Ecclesiae]*, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol. (OsRomPol), 11(1990), nr 10–11, s. 5–9.

* * *

- Przemówienie do profesorów i studentów KUL (Częstochowa, 6 czerwca 1979 r.), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 9, cz. 1, Kraków 2008, s. 106–108.
- Przemówienie do Rady Papieskiego Wydziału Teologicznego (Kraków, 9 czerwca 1979 r.), w: *Dzieła zebrane*, t. 9 cz. 1, Kraków 2008, s. 144–145.
- Bóg wam ukaże waszą prawdziwą wielkość* (Przemówienie do studentów uniwersytetu katolickiego, Waszyngton, 7 października 1979 r.), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 11, Kraków 2008, s. 57–58.
- Historyczny związek Kościoła z uniwersytetem* (Przemówienie do profesorów uniwersytetu katolickiego, Waszyngton, 7 października 1979 r.), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 11, Kraków 2008, s. 59–62.
- Uniwersytet: wolność, prawda, służba człowiekowi* (Do profesorów i studentów, Kinszasa), OsRomPol, 1(1980), nr 5, s. 15–16.
- Przemówienie do naukowców i studentów, sobota 15 listopada, Kolonia, OsRomPol, 1(1980), nr 12, s. 18.
- W pracy naukowej, w badaniach służycie człowiekowi*. Homilia podczas Mszy dla studentów i intelektualistów, 15 lutego, Ibadan, OsRomPol, 3(1982), nr 2, s. 9–10.
- Wymiar świata i wymiar Boga*. Homilia na Mszy dla środowisk uniwersyteckich, Rzym, 30 III, OsRomPol, 3(1982), nr 4, s. 3.
- Misja wyższych uczelni katolickich*, 14 maja – Lizbona, Katolicki Uniwersytet Portugalski, OsRomPol, 3(1982), nr 5, s. 12.

- W służbie prawdy i miłości* (Padwa. Przemówienie na uniwersytecie), OsRomPol, 3(1982), nr 9, s. 23–24.
- List Jana Pawła II na inaugurację roku akademickiego 1982–83, OsRomPol, 3(1982), nr 10, s. 12.
- Kim jesteście i kim powinniście być?* (19 X – inauguracja roku akademickiego wyższych uczelni kościelnych, Rzym), OsRomPol, 3(1982), nr 10, s. 14.
- Wszyscy ludzie ujrzą zbawienie* (16 XII – Do środowisk uniwersyteckich Rzymu), OsRomPol, 4(1983), nr 1, s. 24.
- Przemówienie do profesorów teologii (1 listopada – Papieski Uniwersytet w Salamance), OsRomPol, 4(1983) z. 2, s. 23–24.
- Orędzie do środowisk uniwersyteckich Gwatemali, OsRomPol, 4(1983), nr 4, s. 21
- Niech katolicki uniwersytet przysparza Polsce ludzi mądrych i mężnych* (Spotkanie z KUL), OsRomPol, 4(1983), nr specjalny, s. 9–10.
- „*Plus ratio, quam vis*” (Przemówienie na Uniwersytecie Jagiellońskim), OsRomPol, 4(1983), nr specjalny, s. 66.
- Niech obecność Twoja w życiu Polski służy zwycięstwu tego, co godne człowieka* (22 czerwca – Przemówienie na Uniwersytecie Jagiellońskim), OsRomPol, 4(1983), nr nadzwyczajny II, s. 11–12.
- Przemówienie Ojca Świętego podczas spotkania z PAT, OsRomPol, 4(1983), nr nadzwyczajny II, s. 15.
- Przemówienie w czasie uroczystości nadania doktoratu honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków, 22 czerwca 1983 r.), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 9, cz. 1, Kraków 2008, s. 266–269.
- Homilia podczas Mszy jubileuszowej dla środowisk uniwersyteckich i świata kultury (15 XII 1983), OsRomPol, 5(1984), nr 1–2, s. 24.
- Gaudium de veritate* (13 czerwca. Fryburg– wizyta na uniwersytecie), OsRomPol, 5(1984), nr 7, s. 17–18.
- Homilia podczas Mszy na inaugurację roku akademickiego wyższych uczelni katolickich (26 X), OsRomPol, 5(1984), nr 10, s. 18.
- Wolność i antywolność* (13 XII – Bazylika Watykańska. Homilia podczas Mszy dla uniwersytetów), OsRomPol, 6(1984), nr 11–12, s. 23.
- Modlę się za polskie uniwersytety* (13 X – Audiencja dla polskich pielgrzymów), OsRomPol, 6(1985), nr 10–11–12, s. 28–29.
- Uniwersytet w służbie jedności* (6 IX – Audiencja dla amerykańskich przyjaciół KUL), OsRomPol, 6(1985), nr 9, s. 29.
- Jeżeli człowiek jest pytaniem, odpowiedzią jest Chrystus* (20 maja – Louvain, Leuven). Spotkanie ze wspólnotą uniwersytecką), OsRomPol, 6(1985), nr nadzwyczajny II, s. 40–41.
- Uniwersytet katolicki* (21 maja – Louvain-la Neuve. Odwiedziny uniwersytetu), OsRomPol, 6(1985), nr nadzwyczajny II, s. 41–42.

- Spotkanie ze wspólnotą uniwersytecką (Louvain, 20 V), *OsRomPol* 7(1986), nr nadzwyczajny II, s. 40.
- Rozmyślanie nad dziełem św. Ireneusza* (Przemówienie wygłoszone na uniwersytecie katolickim, Lyon, 7 października 1986 r.), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 10, Kraków 2008, s. 223–229.
- Jakie są perspektywy tego pokolenia?* (9 VI – Lublin. Przemówienie w auli KUL), *OsRomPol*, 8(1987), nr 5, s. 11–12.
- Jeżeli służysz Prawdzie, służysz Wolności i wyzwoleniu Człowieka i Narodu* (9 VI – Lublin. Do środowiska KUL podczas liturgii słowa), *OsRomPol*, 8(1987), nr 5, s. 13–14.
- Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do środowiska KUL (Lublin, 9 czerwca 1987 r.), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 9, cz. 1, Kraków 2008, s. 322–326.
- Misja uniwersytetu wobec osoby ludzkiej* (9 VI – Uppsala. Spotkanie ze środowiskiem uniwersyteckim), *OsRomPol*, 10(1989), nr 9, s. 26–27.
- Wolność i prawda* (17 XII Msza dla środowisk uniwersyteckich Rzymu), *OsRomPol*, 13(1992), nr 1, s. 62–63.
- List papieski w związku z inauguracją działalności Uniwersytetu Opolskiego, *OsRomPol*, 15(1994), nr 11, s. 52.
- Miłość i odpowiedzialność* (15 XII – Msza dla wykładowców i studentów rzymskich uczelni), *OsRomPol*, 16(1995), nr 2, s. 7–8.
- Na pięćdziesięciolecie Uniwersytetu Łódzkiego, *OsRomPol*, 16(1995), nr 7, s. 58.
- Posynodalna adhortacja apostołska „Ecclesia in Africa”*, *OsRomPol*, 15(1995), nr 10, s. 31.
- W imię wspólnej miłości do prawdy* (4 I – Przemówienie Ojca Świętego do rektorów uczelni akademickich w Polsce), *OsRomPol*, 17(1996), nr 2, s. 37–39.
- Czym jest duszpasterstwo młodzieży?* (12 XII – Msza Święta dla wykładowców i studentów uczelni rzymskich), *OsRomPol*, 18(1997), nr 2, s. 13–14.
- Przemówienie wygłoszone z okazji sześćsetlecia Wydziału Teologicznego UJ, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 9, cz. 1, Kraków 2008, s. 742–746.
- Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy* (Przemówienie z okazji 600-lecia Wydziału Teologicznego UJ), *OsRomPol*, 18(1997), nr 8–9, s. 39–41.
- List Papieża z okazji inauguracji roku akademickiego w PAT w Krakowie, *OsRomPol*, 18(1997), nr 12, s. 49.
- Telegram Jana Pawła II z okazji inauguracji roku akademickiego na KUL-u, *OsRomPol*, 18(1997), nr 12, s. 50.
- Słowo Chrystusa światłem i wsparciem dla wszystkich* (16 XII – Msza dla wykładowców i studentów uczelni rzymskich), *OsRomPol*, 19(1998), nr 2, s. 14–15.
- Odpowiedzialność ludzi nauki i kultury za prawdę* (Przemówienie do rektorów wyższych uczelni w Polsce), *OsRomPol*, 20(1999), nr 8, s. 28–29.
- Służyć człowiekowi* (14 XII – Msza dla studentów uniwersytetów rzymskich), *OsRomPol*, 21(2000), nr 2, s. 38–39.

- Wiara musi przenikać całe życie człowieka* (15 X – Msza dla środowisk uniwersyteckich Rzymu z okazji rozpoczęcia nowego roku akademickiego), OsRomPol, 21(2000), nr 2, s. 37–38.
- Jezus Nauczyciel waszym wzorem* (13 IV – Jubileuszowa pielgrzymka Katolickiego Uniwersytetu „Sacro Cuore”), OsRomPol, 21(2000), nr 6, 34–36.
- Polska potrzebuje świątłych patriotów* (11 IX – Audiencja papieska dla wspólnoty akademickiej UJ), OsRomPol, 21(2000), nr 10, s. 59–60.
- Starajcie się bronić prawdy, głosić ją i szerzyć* (10 IX – Msza dla uczestników Jubileuszu Nauczycieli Akademickich), OsRomPol, 21(2000), nr 11–12, s. 9–10.
- Europa wspólnotą wartości, tradycji i ideałów* (5 IV – Do przedstawicieli Uniwersytetu „La Sapienza” i PAU), OsRomPol, 22(2001), nr 5, s. 32.
- Wielowiekowa służba Kościołowi zobowiązuje* (6 IV – Do społeczności Uniwersytetu Gregoriańskiego), OsRomPol, 22(2001), nr 5, s. 32–33.
- Znak współistnienia nauki i religii* (26 III – Przemówienie Ojca Świętego do delegacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), OsRomPol, 22(2001), nr 5, s. 56.
- Jesteście powołani aby być twórcami lepszego świata* (23 września – Astana), OsRomPol, 22(2001), nr 11–12, s. 20–22.
- Europa potrzebuje nowego zaczniku intelektualnego* (11 XII – Msza dla środowisk akademickich Rzymu), OsRomPol, 23(2002), nr 2, s. 16–17.
- Pracujecie z Kościołem, w Kościele i dla Kościoła* (19 X 2001 r. – Msza dla wykładowców i studentów rzymskich uczelni katolickich), OsRomPol, 23(2002), nr 2, s. 45–46.
- Kształtujecie duchowe oblicze Polski i Europy* (15 XII 2001 r. – Przemówienie Papieża do delegacji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), OsRomPol, 23(2002), nr 3, s. 55–56.
- Modlę się za wasze uczelnie*, OsRomPol, 23(2002), nr 9, s. 19.
- Całe wasze życie winien ożywiać duch misyjny* (29 XI – Do profesorów i studentów Papieskiego Uniwersytetu „Urbanianum”), OsRomPol, 24(2003), nr 2, s. 42–43.
- W waszej pracy naukowej czerpcie światło z wiary* (5 XII – Do uczestników konferencji na temat: „Globalizacja a uniwersytet katolicki”), OsRomPol, 24(2003), nr 2, 43–44.
- Współpraca i twórczy dialog* (27 I – Spotkanie Papieża z przedstawicielami Uniwersytetu Szczecińskiego i Wydziału Teologicznego), OsRomPol, 24(2003), nr 3, s. 56–57.
- Uniwersytety a chrześcijańskie korzenie Europy* (17 II – Przemówienie Papieża do delegacji Uniwersytetu Opolskiego), OsRomPol, 24(2003), nr 4, s. 46–47.
- Budujcie nową Europę z Chrystusem* (15 III – Przemówienie do uczestników Europejskiego Dnia Akademickiego), OsRomPol, 24(2003), nr 6, s. 27.

List Jana Pawła II do rektorów uniwersytetów europejskich uczestniczących w Kongresie w Lublinie, OsRomPol, 24(2003), nr 6, s. 45–46.

Pamięć historyczna jest niezbędna (19 III – Do uczestników sympozjum nt. „Uniwersytet i Kościół w Europie”), OsRomPol, 24(2003), nr 12, s. 26.

Z Eucharystii czerpcie nowe światło mądrości (22 X – Msza z okazji inauguracji roku akademickiego na rzymskich uczelniach kościelnych), OsRomPol, 26(2005), nr 1, s. 37.

List Jana Pawła II do nowego rektora PAT w Krakowie, OsRomPol, 26(2005), nr 1, s. 53.

Bogactwem narodu światli obywatele (23 XI – Audiencja papieska dla przedstawicieli Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu), OsRomPol, 26(2005), nr 2, s. 56.

Teologia na Uniwersytecie (13 I – Przemówienie Ojca Świętego do delegacji Uniwersytetu Śląskiego z Katowic), OsRomPol, 26(2005), nr 3, s. 48.